

СТАНОВИЩЕ

относно дисертацията на
Алекс Кристианова Костова,
докторант към катедра „История на философията“,
Философски факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“,
на тема: *Истина и екзистенция. Късният Хайдегер и въпросът за
преодоляването на метафизиката*
за присъждане на образователната и научна степен *Доктор*
в професионално направление *2.3 Философия*
по научната специалност *История на философията. Съвременна философия*
от проф. дфн Валентин Канавров

Дисертацията е в обем 224 стандартни стр., вкл. библиография. Чистият текст е 209 стр. Библиографията, подразделена на източници на латиница, санскрит и кирилица съдържа 238 заглавия на български, немски, английски, френски, италиански и санскрит. Тя е впечатляваща като обем, релевантна на съдържанието на дисертацията и достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Източниците на 5-те чужди езика са използвани реално, като това прави не само добро впечатление, а и отваря допълнителни херменевтични пространства за разбиране и интерпретиране (напр. на някои елементи от преплитането на европейска континентална философия и индийска философия). Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем 52 стр. представя необходимите реквизити на жанра дисертация (теоретично изследване, което формулира, структурира, аргументира и систематично излага докторска теза), като сбито възпроизвежда нейното съдържание и включва списък с приносните моменти и справка за публикациите на докторантката по темата на дисертационния труд. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата по защитата.

Алекс Костова завършва през 2014 г. специалност „Философия“ във ФФ на СУ с бакалавърска образователно-квалификационна степен (бакалавърска теза върху Хайдегер). През 2015 г. тя завършва магистратура в програма „История на философията“ във ФФ на СУ (магистърска теза върху Фуко). От 2016 г. е докторант в програма „История на философията“ във ФФ на СУ с научен ръководител проф. дфн

Александър Кънев. Има изследователски опит в престижни университети в Италия и Австрия. Участвала е в множество специализирани научни семинари и теоретични конференции. Превела е на български език книги на Жан Люк Нанси и Маурицио Ферарис.

Текстът на дисертацията е организиран в увод, три части (структурирани в осем последователни и подразделени на параграфи глави) и заключение. Те са добре балансирани, което показва успешна рефлексия върху тематиката и нейното архитектурно теоретизиране.

Като първо и основно постижение на дисертацията откроявам нейния замисъл, нейната реална предметност и нейния последователно експлициран концепт в парадигмата на европейската континентална философия. Дисертацията изследователски се разпростира колкото назад (историко-философски, вкл. интерпретативно-философски), толкова и напред (проективно-философски). Костова не само разпределява късната философия на Хайдегер (на фона, но и главно в противовес на елементи от неговата ранна философия), като прояснява нейни базови акценти и смислови ядра, които сполучливо реконструират същността ѝ в цялост, а и настойчиво диалогизира с ранния и късния Хайдегер, търсейки алтернативни пътища пред европейската метафизика след Хайдегеровата критика на нейните догматично-субстанциални, формално-рационални, логико-трансцендентални, плоско-реалистски и технократични проявления. Това е философска работа, която импонира, защото не пребивава на оценъчно-прочувствена плоскост, не се хвърля да търси философски смисъл в резултатите на нароилите се през XIX и XX век дивергиращи и конвергиращи естествени и социални науки, не следва бурите и завоите на всекидневието, не кокетира с лукавството на идеологията и не се подлага на бича на политиката, а търси континуитет в историята и истината на самата метафизика в противоположност на всички натуралистични, не иманентно философски и/или деструктивни тенденции, които функционират в хипотезата и претенцията на философски декаданс и гвят „философската немощ“ спрямо научността, социалността, духовността и екзистентността. За разлика от мнозина Хайдегер не се впуска в никоя от многобройните проекции на континенталната (преди всичко следпросвещенска)

философия, а осъществява коренен поврат в самата метафизика, смятана за *philosophia perennis*, в нейните принципи и базови корпуси. Този поврат се вплита като аналитико-деструктивна, респ. реконструктивна работа в сградата на метафизиката, но не за да се отхвърли тя в нейните елементи и/или като цяло, а за да се прозре пропуснатото и загърбеното от самата нея нейното същинско битийно начало в едно ново попълно и събитийно проявено мислене, което не функционира числово-технически, и в един енигматичен в неговата генеза и публична релевантност език, който е различен от всекидневния, рационалния и операционалния. Както Кант осъществява критика на тогавашната метафизика, проявяваща се (1) и като нейно отрицание, (2) и като апел за една нова система на метафизиката („дали няма да успеем по-добре в проблемите на метафизиката“, Кант), (3) и най-вече като саморефлексия на самия чист разум, познал своите граници – всичко това Хегел окачествява в *Науката логика* като загуба на метафизиката от страна на немския народ и като отказ от спекулативно мислене, – така с още по-голяма мощ Хайдегер проблематизира метафизиката в обхвата на херменевтично обгърнатата и пронизана нехусерлова феноменология не по формално-рационален и трансцендентално-методологичен начин, който следва пътеките на прескачащия априорно-апостериорната бариера чист разум, а като скриващо-разкриваща се истина на битието в неговата история и без да захожда към прословутото „мета“. Х.-Г. Гадамер и Фр.-В. фон Херман – безспорно едни от най-големите познавачи на дълбините на Хайдегеровата философия, които са съпреживели нейното ставане и реципиране, – тълкуват Хайдегеровата *Überwindung der Metaphysik* като *Verwindung der Metaphysik*, за да избегнат категоричната отрицателност на всекидневната употреба на *Überwindung* в полза на динамиката и пластичността на *Verwindung*. В този пункт докторантката уместно се позовава на Ватимо. Но вероятно – следвайки Ницше и Хайдегер за Ницше (GA, B-de 6.1, 6.2) – трябва още веднъж да се премислят термините: */Wieder/Kunft* и */Wieder/Kehr* (Ницше) с постоянно пребиваване в Хайдегеровата *Kehre* (поврат, обрат; вж. алюзията на стр.55; също с.64 сл.); Коперникански обрат (*Wende*, Кант); */вечен/ възврат* (*/ewige/ Wiederkunft*, Ницше); поврат (*Kehre*; обрат, но *Wendung im Denken*, Хайдегер) и *linguistic turn* (рояк генерици). Те значат в различни и несводими една към друга философски. Костова

много умело разкрива дилемите на понятийното и непонятийното мислене и недостатъците на репрезентационистките схващания, като при късния Хайдегер показва кохерентната скриващо-разкриваща се събитийност на битието и мисленето, прояснена в истината и историята на битието в постонтологичен контекст, който диференцира битие и биващо, вкл. по отношение на мисленето, което нахвърля (проектира) погриващо, а не инструментално като външна намеса.

В тази парадигмалност като втори изследователски успех на Костова ще посоча дисертационната теза, изложена в увода (с.18) и защитена в текста. Вероятно тезата би могла да бъде по-мощно формулирана – не само в перспективата на скриващото разкриване и разкриващото скриване, а и по отношение на тяхната взаимна трансцендентална динамика в проектиращото (нахвърлено-захвърлящото) мислене. Впрочем това е направено в дисертацията, но самата теза е по-стеснено „закована“.

Споделям схващането на Костова, че късната философия на Хайдегер е битийно по-последователна, по-избистрена, по-мощна, по-кохерентна, но и по-сложна за (традиционно) разбиране. Хайдегер заговаря за нов тип историческо преосмисляне на истината на битието в събитието (Ereignis, изсебесност, бъдене-из-себе-си, из-себе-си-устойчиво-траеща-естност). Той споделя със своя асистент, помощник, приятел и по-късен издател на много от събраните му съчинения Фр.-В. фон Херман, че начевайки с *Приноси към философията* (1936; през 1938 г. е добавена осмата част на съчинението, озаглавена *Битието*) и преминавайки през *Осмисляне* (1938/39), *За началото* (1941), *Събитието* (1941/42) и *Пътеки на началото* (1944), към които могат да се впишат *Преодоляване на метафизиката* (1938/39) и *Историята на битието* (1939/40), започва (след *Битие и време* и свързаните с него съчинения) нов, втори опит за по-изначално поставяне на въпроса за смисъла на битие като истина, история и същност на битие, т.е. съществуване на битие, или събитие.

Като трети изследователски успех на дисертацията ще посоча дистинктивните анализи на множество „като че ли (als ob, Hans Vaihinger)“ отделни проблемни спецификации, които Костова прояснява както историко-философски единно, така и като възможен процеп в събднатостта, респ. като фугово изминаване на пътя-сага. Първо, битийната игра на скриване и разкриване, която при „втория“ Хайдегер задава

проясняващия хоризонт на истината и историята на битието отвъд схематизираната през времето онтология от *Битие и време*. Изключително ценна е анализата на несъизмеримостта на скриващия и разкриващия характер на истината. Второ, събитийната концепция за съществуването на битието, която извежда на фокус събитието (Er-eignis; битие и Er-eignis не са тъждествени) в динамично-реляционистки план, но спрямо мисленето и езика (на човека), вкл. като скритост и, разбира се, като игра на скриване и разкриване. Трето, реконструкцията на ἀλήθεια/Lichtung. Четвърто, радикализирането на онтологичната разлика при късния Хайдегер, показана посредством двойното скриване на битието. Но окачествяването на Хайдегеровия тип съществуване на битието едва ли е *пост*метафизично (с.100) – поради Kehre и доколкото Хайдегер „гледа“ принципно назад към корените на метафизиката в едно нейно различно от онтологичното основополагане и респ. в едно ново начало на мисленето („с това питане ние бихме стигнали едва на пътя към задачата на мисленето на края на философията“, Хайдегер, М., *Крайт на философията и задачата на мисленето*); „краят на философията“ не е нейният свършек и/или изличаване от духовността, както вещаят някои, а нейният преден край, нейното начало. Пето, проясняването на епохите в историята на битието като некумулятивна история от факти води до разкриване на историческата съдбовност откъм идното; така „краищата“ на философията, респ. на метафизиката се събират ведно, като в случая няма порочен логически кръг, а събитийна истина на историята на битието.

На четвърто място в поредицата приносни елементи на дисертационния труд следва да се подчертае запазването на парадигмалността на чистото философстване, респ. избягването на убогото политизиране и идеологизиране при интерпретирането на особеното Хайдегерово преодоляване на метафизиката. „Правилното“ и „коректното“ четене на *Черните тетрадки* през очилата на днешната политическа конюнктура носи много ефектни и всекидневно-полезни дивиденди (нека припомним как преди години моето поколение трябваше да чете *Философските тетрадки* на Вл.И.У. – Л), от които дисертантката умело страни, без обаче да пропуска кратък и точен коментар на проблемите.

На пето място и, може би, като най-съществен момент откъм *Zu-kunft* отбелязвам насоката за актуално философстване – спекулативен онтологичен неореализъм „за концептуализиране на реалността“ на метафилософска плоскост (с.171 сл.). Във вектора на тази механично събрана от мен формулировка, зад която обаче стои категорична парадигмално фиксирана заявка, откроявам краткия параграф 3 на седма глава и заключението на дисертацията. В тях са набелязани пътища за спекулативно постигане на онтологичен и епистемологичен плурализъм, вкл. по трансцендентален начин и посредством формалната автономност на мисленето.

Костова формулира приносните моменти на своята дисертация в 6 пункта. Те са реални, коректно формулирани и обосновани.

В задължителната за всяко становище рубрика „Въпроси, препоръки и забележки“ добронамерено бих обърнал внимание на няколко неща. 1). Негласно правило в текстове от български автори, написани на български език, е в списъка с литературата заглавията на кирилица да предхождат тези на латиница. 2). Може още веднъж да се постави на премисляне преводът на заглавието на Хайдегеровата книга *Kant und das Problem der Metaphysik* не като *Кант и проблемът за метафизиката*, а като *Кант и проблемът метафизика*. 3). Понятията „обективно“ (не само в диадата „обективно-субективно“) и „реално“ (не само в диадите „реално-нереално“, „реално-възможно“, „реално-природно“ и др.под.), респ. понятията „обективизъм“ и „реализъм“ (респ. „нео-реализъм“) имат много различен смисъл в техните разнородни появи в историята на философията и историята на науката; затова макар и с риск от досадни за читателя пояснения те трябва да бъдат винаги специално обговаряни. 4). Наченатата от Кант критическа традиция не е антиметафизична, а по-скоро саморефлексивна с акцент върху изграждането на (критическа) метафизика (напр. *Метафизика на нравите* и др.под регионални онтологии), която строго следи за своите принципи, граници, съдържание, обективност и пр., като необходимо оспорва основанията, тезите и интерпретациите на догматичната метафизика; смесването на тази Кантова употреба на понятието „критика“ с употребата на термина „критика“ в неговото всекидневно значение – грешки, отричане, отхвърляне, „анти“ – води до загуба на креативно темпо („критическа традиция“, с. 6; „критика на метафизиката от

последните столетия“, „(пост)критически мислители“, „критически философии“, „антиметафизически концепции“, с.7; „критическа философия“, с.8; „посткантианска философия“, с.9; с.17, с.35; особено с.207; и мн.др.). 5). Екзистенция или екзистенция? б). Във връзка с 5.: докторантката е резервирана към трансценденталното (обратно – с.207); късният Хайдегер също; след Лайбниц рефлексията върху опосредстването е един от малкото безспорни жалони на философията *per se*, като „непосредственото философстване“ е доха, мнение, резонанс, пряк отклик, отражение и пр. (впрочем диалектика замества ли трансценденталното?; с.106); Хайдегер определено има проблеми с битийното опосредстване (с.151 сл.) на Dasein, феномена и съ-битието, които не са съществуващо, но не са и трансцендентни спрямо него; мисленето и езикът (поезията) следва да поемат опосредстващата роля, но те също инкорпорират битийно опосредстване; следователно, ако феноменът не е предикат, но не е и пряк експликат на битието, ако главно постановката за скритостта на битието, съ-битието и дори на феномена удържа смисловостта на опосредстването и ако тавтологичното мислене е непосредствено битийно (т.е. мислене без иманентна форма /дали то въобще е мислене?/), то тогава в подстъпите към една нова битийна метафизика трансцендентализирането – което не е (единствено) преход от тукашното непосредствено съществуващо към „някакво“ отгатышно непосредствено съществуващо, наречено битие и имащо претенцията за по-висок онтологичен статус (така смята Хайдегер), а и обратният, напр. чисто формално-рационален преход, – не би ли могло ефективно да поеме в себе си попълността на опосредстването? 7). Термини/език: „фундационализъм“ или „фундаментализъм“ (каква е смисловата и значещата разлика; с.177 и мн.др.)?

Дисертантката има 3 публикации (една от които под печат) непосредствено по темата на дисертацията (публикациите са в WoS-списание).

Нямам принципни несъгласия с постановките на дисертацията.

Не съм констатирал плагиатство в нея.

Нямам съвместни публикации с колегата Костова.

Дисертацията заслужава публикуване. Може би след лека жанрова редакция и допълнително уточняване на превода на български език на някои Хайдегерови термини.

Повечето от поставените по-горе въпроси не са конкретно към дисертацията, респ. към, надявам се, нейното монографично претворяване, а към работата по следващата книга на колежата Костова. Пожелавам ѝ да не напуска хилядолетните коловози на метафизичното философстване, въпреки че Хайдегер го набеждава за всички грехове на днешната духовна епоха, която даже още не знае своето име отвъд всички „пост-“, „анти-“, „нео-“, „ана-“, „хипер-“ и др. под. пред-ставки, които по един типично догматичен или емпиричен начин пред-поставят нещо спрямо по-ставянето, същински ек-зистиращо като по-став.

Заклучение: като имам предвид фундаменталната философска традиция, в която е вплетена дисертацията, нейната успешна теоретична разработка и многото посочени реални научни резултати, както и общата ми оценка, че **Алекс Кристианова Костова** е изграден изследовател, предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за успешно защитена дисертацията *Истина и екзистенция. Късният Хайдегер и въпросът за преодоляването на метафизиката* и присъдят на Костова образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност *История на философията. Съвременна философия* в професионално направление **2.3 Философия**.

София, 15-и февруари 2021 г.

.....
(Проф. дфн Валентин Канавров)